

Гончарова Н.О.

*докторант кафедри історії та культури України,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*

ВНЕСОК ДВОРЯНСТВА ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ У РОЗВИТОК ОСВІТИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В 30-40-Х рр. ХІХ ст.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню місця і значення благодійної діяльності представників дворянської верстви Півдня України в розвитку системи освіти в регіоні. На основі аналізу значного масиву фактичних даних тогочасних періодичних видань висвітлюються основні форми та напрямки дворянських ініціатив у цій площині в першій половині ХІХ ст.

Ключові слова: дворяни, південноукраїнські губернії, освіта, почесний піклувальник, пожертвування, гімназія, училище.

Перша половина ХІХ ст. була періодом соціального та економічного розквіту дворянського стану в Російській імперії. Більшість видатних діячів політичної, економічної, військової, культурної та інших сфер представляли середнє і велике помісне дворянство. Це час, коли переважно дворяни були основними носіями освіти й культури, виступали в ролі благодійників і меценатів, сприяючи розвитку освіти, науки, мистецтва, соціальної та медичної допомоги тощо. Одним з найактуальніших для дослідника аспектів соціокультурного досвіду дворянства є благодійність в сфері освіти. Саме тому важливим є дослідження суспільно значущих освітянських ініціатив дворян-благодійників в історичному контексті.

Тематика досліджень благодійної діяльності у сфері освіти невинно набуває популярності, що пояснюється як підвищеною увагою до самої освіти та її історії, так і наявністю джерел для системного дослідження обраної теми. У роботі А. Зякун аналізується приватна добродійна ініціатива як важливе джерело недержавної підтримки освітньо-культурного розвитку суспільства в Україні [1]. Наукова розвідка Н. Сейко присвячена характеристиці добродійної допомоги місцевих громад та приватних меценатів у становленні Київського і Харківського університетів [2]. Об'єктом вивчення М. Казьмирчук є традиції благодійності у Київській губернії кінця ХІХ — початку ХХ ст. [3]. Роль приватної ініціативи, насамперед дворянства та купецтва, у розвитку професійно-технічної освіти в Росії розкриває Н. Репіна [4]. У роботі А. Сав'юк представлені етапи розвитку та напрямки

діяльності жіночих просвітницько-педагогічних організацій Півдня України [5]. Роль товариств допомоги нужденним учням Таврійської губернії в системі громадської благодійності регіону проаналізована в дослідженні А. Савочки [6].

Останнім часом з'явилась низка наукових розвідок, присвячених благодійній діяльності дворянства різних регіонів Російській імперії, зокрема в освітянській галузі. В. Шахов у своєму дослідженні висвітлює взаємозв'язки владних структур та дворянства щодо питань освіти, розкриває специфіку діяльності станових освітніх установ на матеріалах Курської губернії [7]. Благодійність в дворянських товариствах вивчає В. Бобровников [8]. У статті В. Морозова розглядається внесок представників дворянських родів Лівобережної України в розвиток освіти та шкільництва пореформеного періоду [9]. І. Кочергін в огляді соціокультурної ситуації на Катеринославщині в другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. визначає внесок місцевих дворян в розвиток культури і освіти означеної губернії [10]. Форми та методи благодійної діяльності дворянства Бессарабії у розвитку системи освіти в регіоні досліджуються Л. Циганенко [11]. Однак, недостатньо вивченим залишається аспект благодійної діяльності представників дворянської верстви південноукраїнських губерній. Отже, метою статті є на основі аналізу матеріалів «Журнала Министерства народного просвещения» (ЖМНП) за 1830-1840 рр. висвітлити основні напрямки та форми участі дворян Півдня України у добродійній підтримці освітянської галузі Російської імперії у першій половині ХІХ ст.

Аналіз матеріалів ЖМНП дозволяє стверджувати, що у першій половині ХІХ ст. серед піклувальників навчальних закладів переважали представники шляхетного стану. З 1834 по 1836 рр. піклувальником навчальних закладів Одеського округу був дійсний статський радник Покровський [12, 93]. Титулярний радник Бернадзький опікувався училищами Таврійської губернії в 1836-1838 рр. [13, 58].

У 1838 р. дійсний статський радник, барон Франк був обраний почесним піклувальником Таганрозької гімназії Катеринославської губернії

[14, 17]. Цього ж року почесним піклувальником Тираспольського повітового училища Херсонської губернії став колезький асесор Аврамов [13, 57]. Надвірний радник Штерич та поміщик Хіджеу в 1838-1840 рр. займали посади почесних піклувальників училищ Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії та Хотинського повітового училища Бессарабської області відповідно [15, 44; 16, 103].

Піклувальниками гімназій в 1839 р. були призначені дворяни: колезький радник Іваненко — Катеринославської, предводитель дворянства Слов'яносербського повіту, штабс-капітан Сомов — Таганрозької, колезький секретар Комстадіуєв — Херсонської, статський радник Заславський — Симферопольської [17, 57]. Почесним піклувальником Херсонського повітового училища в 1839 р. було обрано штабс-ротмістра Данилова [18, 154]. Майор Самофалов опікувався Єлисаветградським повітовим училищем Херсонської губернії з 1840 по 1842 рр. [19, 43].

У 1841 р. колезький реєстратор Кушников став почесним піклувальником Керченського повітового училища Таврійської губернії, а дійсний статський радник Карлгоф — помічником Піклувальника Одеського навчального округу [20, 19; 21, 68].

Як правило, на посади піклувальників обирали на три роки, найкращих же переобирали на другий термін. Так, у 1842 р. на наступне триріччя були затверджені в посадах почесних піклувальників гімназій: Катеринославської (колезький радник Іваненко) та Таганрозької (повітовий предводитель дворянства, штабс-капітан Сомов). Підполковник Рашевський у цьому ж році був обраний почесним піклувальником Херсонської гімназії [19, 10]. А граф Мамуні, почесний піклувальник Ізмаїльського повітового училища Бессарабської області, був переведений на таку ж посаду до Євпаторійського повітового училища Таврійської губернії [22, 31].

Дані за 1843 р. підтверджують призначення піклувальниками повітових училищ: титулярного радника Гловацького (Хотинське, Бессарабська обл.), титулярного радника Тимченка-Ярещенка (Перекопське, Таврійська губ.), колезького секретаря Рошаківського (Бобринецьке, Херсонська губ.), губернського секретаря Голуба (Слов'яносербське, Катеринославська губ.), титулярного радника Сокологорського (Катеринославське) [23, 29; 24, 17; 25, 63; 26, 149]. Справами Ізмаїльського повітового училища з 1844 р. займався піклувальник — колезький секретар Янкуліу [27, 152].

У рубриці «Призначення, переміщення і звільнення» за 1845 р. повідомлялось про обрання піклувальниками гімназій: підполковника

Рашевського у Херсонську, гвардії капітана Гавриленка в Катеринославську, штабс-капітана Сомова у Таганрозьку, статського радника Ланга у Симферопольську [28, 86; 26, 120]. Рубрика містила й відомості про піклувальників повітових училищ, зокрема, титулярного радника Біттнера в Євпаторійському; колезького асесора Сокологорського в Катеринославському; губернського секретаря Міоковича в Таганрозькому; колезького реєстратора Кованька в Перекопському [28, 47; 26, 147; 29, 15].

У 1846 р. почесними піклувальниками стали: у Тираспольському повітовому училищі — князь Аргутинський-Долгорукий; у Бахмутському повітовому училищі — надвірний радник Іванов; у Катеринославській гімназії — надвірний радник Сумароков [30, 11; 31, 131]. У 1847 р. серед піклувальників повітових училищ відзначимо: у Бессарабській області — колезького асесора Грєневицького (Ізмаїльське) й губернського секретаря Руссу (Бельцьке); у Катеринославській губернії — титулярного радника Солошича (Олександрівське); у Таврійській — надвірного радника Лампсі (Феодосійське) та ін. [32, 17; 33, 342; 34, 26; 35, 62].

З 1848 р. в якості почесних піклувальників надавали всіляку підтримку гімназіям, зокрема, гвардії капітан Гавриленко (Катеринославська), штабс-ротмістр Раллі (Кишинівська), штабс-капітан Сомов (Таганрозька), гвардії поручик Аврамов (Херсонська), статський радник Ланг (Симферопольська) [36, 19, 64]. Лави почесних піклувальників повітових училищ регіону в 1848 р. також поповнили: дворянин Кленовський — при Бахмутському, губернський секретар Чекеруль-Куш — при Бендерському [37, 60; 38, 6].

У 1849 р. почесним піклувальником Ізмаїльського повітового училища був призначений дворянин Лазо. Цього ж року член Ради Одеського приказу громадського піклування, надвірний радник Синіцин був обраний на посаду піклувальника Одеського училища [35, 49, 70].

Піклувальник трактується як «турботливий», «дбайливий», тобто той, хто піклується про розвиток конкретного закладу на своїй території. Визначимо основні форми та методи участі дворян південноукраїнських губерній у піклуванні навчальними закладами. Доречно нагадати, що з метою захоплення приватних осіб до добродійної діяльності міністр народної освіти постановою від 1810 р. зобов'язав піклувальників навчальних округів надавати йому відомості про всі значні пожертви негайно, а про дрібніші — за кожну третину календарного року. Окрім того, в навчальних закладах були впроваджені спеціальні книги для реєстрації пожертв, також про пожертви пропонувалося

повідомляти у періодичних виданнях. Саме тому ЖМНП містить значну кількість важливих для розкриття нашої теми даних.

Підтвердженням тези про те, що дворяни активно допомагали навчальним закладам у вирішенні нагальних проблем, можуть бути наступні факти. Почесний піклувальник Олександрійського повітового училища Херсонської губернії Фугаров впродовж кількох років винаймав власним коштом для підготовчого класу приміщення з опаленням та прислугою (1350 карб.), сплачував жалування вчителю малювання (255 карб.). Крім того, благодійник забезпечував харчуванням, одягом і навчальними посібниками вихованців-сиріт шляхетного стану: в 1835 р. — 23-х, в 1837 р. — 17-х учнів училища та 2-х з місцевої гімназії, в 1839 р. — 20-х шляхетних сиріт. Суми його пожертвувань вражають: 11 тис. карб. (1835), 6 тис. 920 карб. (1837), 5 тис. 300 карб. (1839) [39, 111; 12, 93; 40, 82; 41, 71].

Почесний піклувальник Новомосковського повітового училища Катеринославської губернії титулярний радник Алексеев у 1837 р. пожертвував 20 тис. карб. на перебудову училищної будівлі [40, 82]. У 1839 р. почесний піклувальник Катеринославської гімназії Іваненко відпустив на ремонт приміщення закладу 2 тис. 500 карб. [41, 70]. Почесні піклувальники повітових училищ Голуб (Слов'яносербське, 1847) та Рошаківський (Бобринецьке, 1848) спорудили при закладах флігелі зі службами, оцінені в 1 тис. карб. кожний [33, 350; 31, 73]. Піклувальник Херсонської гімназії поручик Аврамов виділяв для ремонту та утримання гімназійного пансіону по 300 карб. впродовж трьох років [42, 76].

Дворяни постійно жертвували кошти на користь навчальних закладів. Так, почесні піклувальники повітових училищ офірували: Іванов у 1841 р. Бахмутському 285 карб., Чунпалов — Олександрійському 515 карб. (1841), 223 карб. (1843) [21, 71; 43, 47-48]. За заповітом титулярного радника Лазова в 1844 р. до Одеського приказу громадського піклування було внесено 3 тис. 516 карб. з тим, щоб на відсотки з капіталу в Ришельєвському ліцеї отримували освіту незаможні діти благородного стану [26, 51].

Дворянство південноукраїнських губерній ініціювало в площині освіти спільні благодійні акції. Наприклад, у м. Нікополі Таврійської губернії, за рахунок жертвуваних місцевими дворянами сум, у 1835 р. засноване приходське училище [12, 92]. У 1836 р. зусиллями катеринославських дворян за 12 тис. карб. був придбаний будинок для повітового училища [40, 81]. Цього ж року херсонські дворяни постановили впродовж двох років вносити по 2 тис. 450 карб. на жалування вчителям мов місцевої гімназії [12, 92].

На кошти бессарабського населення, переважно дворянського, були відкриті ланкастерські школи в м. Акермані (1839) та м. Рені (1842) [18, 166; 44, 11]. На будівництво будинку для парафіяльного училища в м. Миколаєві в 1845 р. мешканці, серед яких чимало дворянського походження, офірували 3 тис. 609 карб. [27, 54]. У м. Мелітополі в 1848 р. було засноване парафіяльне училище, на утримання якого місцеві мешканці, насамперед дворяни, вносили з власних прибутків 350 карб. [31, 72].

Дворянство прагнуло зберегти політичні позиції та цілісність вищого стану, розширити його соціально-економічну базу, що було практично неможливо без удосконалення системи освіти дворянської молоді, яка повинна була поповнити лави адміністративно-управлінського персоналу міністерств і відомств. Посилення станових тенденцій спричинило відкриття шляхетних (тобто призначених для дітей дворян) пансіонів. У 1834 р. такі пансіони були створені при Херсонській губернській та Кишинівській гімназіях [12, 91]. При Ришельєвському ліцеї гімназію зі шляхетним пансіоном відкрито у 1837 р. [45, 93]. Дворянство Катеринославської губернії організувало збір з власних прибутків (впродовж трьох років по 15 коп. з душі поміщицьких селян) на заснування шляхетного пансіону при місцевій гімназії [17, 51]. Акція мала позитивний результат: пансіон при Катеринославській гімназії відкрито у 1840 р. [21, 70].

Почесний піклувальник Таганрозької гімназії, предводитель дворянства **Слов'яносербського повіту**, штабс-капітан Сомов у 1842 р. пожертвував на заснування при цьому закладі пансіону 2 тис. 857 карб. Благодійника підтримало місцеве дворянство, зібравши 5 тис. карб. [46, 72]. У 1846 р. було вирішено заснувати шляхетний пансіон при Симферопольській гімназії, на облаштування якого підполковник Жмелев дав 2 тис. карб. [33, 74].

У 1848 р. херсонське дворянство постановило офірувати з власних прибутків по 5 коп. сріблом з душі поміщицьких селян впродовж дев'яти років на купівлю місця і спорудження там будинку для шляхетного пансіону при Херсонській гімназії, а також на утримання в даному пансіоні 12-х незаможних дворян [38, 20]. На користь пансіону при Симферопольській гімназії в 1849 р. таврійське дворянство вирішило збирати піввідсотка зі своїх прибутків впродовж шести років [42, 73].

Підтримуючи гімназії, училища та інші навчальні заклади, дворяни не забували й про важливу складову освіти — бібліотеки. Доречно зауважити, що ідея відкриття губернських публічних бібліотек була запропонована адміралом графом Мордвиновим у 1830 р. Метою його пропозиції було «розповсюдження у губерніях ґрунтовних відомостей

про науки і мистецтва». Губернатори в донесеннях Міністерству внутрішніх справ повідомляли про «готовність дворянства і купецтва сприяти уряду в цій корисній справі» [39, 136-137]. Починаючи з 1833 р., бібліотеки були відкриті у більшості губернських міст, зокрема, на Півдні України. Завідування облаштуванням бібліотек покладалось на губернських предводителів дворянства та губернаторів.

Журнал повідомляє про пожертвування, зроблені на користь навчальних закладів та губернських публічних бібліотек. Так, почесний піклувальник Таврійської гімназії статський радник Мільгаузен у 1834 р. пожертвував для означеного закладу навчальних посібників та книг на суму 3 тис. карб. У тому ж році статський радник, граф Д. Хвостов пожертвував для губернських публічних бібліотек 30 примірників власних творів. Бессарабський поміщик Д. Карастакій у 1835 р. подарував Кишинівській гімназії книг «на значну суму» [47, 532-533; 39, 111].

У 1834 р. на добровільно пожертвування дворян та чиновників було засновано громадську бібліотеку в м. Сімферополі. У бібліотеці було зібрано понад 600 книг. За задумом засновників, заклад мав перейти у власність міста, коли кількість пожертвованих книг дійде до 2 тис. томів [48, 518]. У м. Катеринославі, окрім бібліотеки, дворяни ініціювали заснування у 1848 р. «громадського музеуму», мета якого полягала в зберіганні природних, археологічних, історичних рідкостей та мистецьких витворів Катеринославської губернії. Обидві установи розташовувались в будинку Катеринославського дворянського зібрання [42, 89]. У цілому, дані видання свідчать про зростання кількості бібліотечних установ. Так, у 1848 р. у губернських та повітових містах працювало 46 публічних бібліотек, що утримувались за рахунок добровільних пожертвувань, значна частина яких відпускатись місцевими дворянами [31, 110].

Благодійна діяльність представників дворянського стану неабияк заохочувалась владою. Як правило, піклувальників у різний спосіб відзначали «за відмінно-ретельну службу та старанну діяльність». Проілюструємо кількома прикладами. Одноразовими грошовими виплатами були нагороджені в 1842 р. піклувальники училищ: надвірний радник Ляликов (Херсонська губ.), титулярний радник Самолов (Таврійська губ.) [44, 52]. Піклувальник Одеського навчального округу, таємний радник Д. Княжевич у 1843 р. був пожалований орденом князя Володимира 2-го ст. та відзначений грамотою [46, 150]. Нерідким було нагородження чинами та званнями, зокрема, почесного піклувальника Катеринославського повітового училища Неверовського — чином колезького асесора;

почесного піклувальника Катеринославської гімназії Іваненка — чином статського радника; почесного піклувальника Катеринославської гімназії Гавриленка — званням камер-юнкера тощо [44, 44; 25, 79; 49, 102].

Отже, представники дворянських родів південноукраїнських губерній зробили свій посильний внесок в розвиток освіти в Російській імперії в першій половині XIX ст. Піклувальниками обиралися особи різних соціальних станів, проте аналіз тогочасної періодики дозволяє стверджувати, що значну роль у піклувальній підтримці освітніх закладів відіграла дворянська спільнота відповідної місцевості. Серед основних форм благодійної підтримки дворянами навчальних закладів визначимо: грошову (одноразові допомоги, утримання в пансіонах, стипендіальні фонди); майнову (надання приміщень і меблів для училищ та гімназій, забезпечення учнів посібниками, харчуванням, одягом, взуттям); діяльнісну (безкоштовна праця в гімназіях та пансіонах при них) тощо. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку: вивчення участі дворянства в розвитку освіти в досліджуваному регіоні у другій половині XIX — на початку XX ст.

Література:

1. Зякун А.І. Приватна доброчинність в освітянській галузі України: минуле та сьогодення / А.І. Зякун // Світогляд-Філософія-Релігія: зб. наук. праць. — 2013. — Вип. 4. — С. 140-150.
2. Сейко Н.А. Університетська модель благодійності в Україні (перша половина XIX ст.) / Н.А. Сейко // Науковий вісник Донбасу: Електр. наук. фак. видання. — 2012. — № 3 (19). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN19/index.htm>
3. Казьмирчук М. Благодійність у Київській губернії кінця XIX — початку XX ст. / М. Казьмирчук // Вісник КНТЕУ. — 2011. — № 4. — С. 101-108.
4. Репина Н.В. Роль частной инициативы по развитию профессионально-технического образования в России в середине XIX — начале XX в. / Н.В. Репина // Ярославский педагогический вестник. — 2011. — № 4. — Т. I (Гуманитарные науки). — С. 53-56.
5. Сав'юк А.М. Основні напрями просвітницької діяльності жіночих громадських організацій на Півдні України (кінець XIX — перша чверть XX ст.) / А.М. Сав'юк // Таврійський вісник освіти. — 2012. — № 1 (37). — С. 11-16.
6. Савочка А.М. Товариства допомоги нужденним учням Таврійської губернії (друга половина XIX — початок XX ст.) / А.М. Савочка // Чорноморський літопис. — 2010. — Вип. 2. — С. 142-147.
7. Шахов В.В. Благотворительная деятельность дворянских обществ в сфере образования дворянской молодежи в XIX — начале XX века / В.В. Шахов // Вестник архивиста. — 2007. — № 1. — С. 82-91.
8. Бобровников В.Г. Благотворительность в дворянских обществах (1775-1917 гг.) / В.Г. Бобровников // Клио. — 2007. — № 4. — С. 23-26.
9. Морозов В.В. Внесок дворянства Лівобережної України в розвиток освіти та шкільництва пореформеного періоду / В.В. Морозов // Гуманітарний журнал. — 2012. — № 2-3. — С. 103-112.

10. Кочергін І. Катеринославські дворяни в культурно-просвітницькому процесі у другій половині XIX — на початку XX ст. / І. Кочергін // Краєзнавство. — 2009. — № 1-2. — С. 210-216.

11. Циганенко Л.Ф. Доброчинна діяльність дворян Бессарабії у сфері освіти (остання третина XIX — початок XX ст.) / Л.Ф. Циганенко // Проблеми історії України XIX — початку XX ст.: Зб. наук. праць. — 2011. — Вип. XIX. — С. 311-319.

12. Журнал Министерства народного просвещения (далі ЖМНП).— 1836. — Ч. 10. — 839 с.

13. ЖМНП. — 1838. — Ч. 19. — 610 с.

14. ЖМНП. — 1838. — Ч. 17. — 596 с.

15. ЖМНП. — 1840. — Ч. 25. — 678 с.

16. ЖМНП. — 1840. — Ч. 28. — 745 с.

17. ЖМНП. — 1839. — Ч. 21. — 807 с.

18. ЖМНП. — 1839. — Ч. 22. — 735 с.

19. ЖМНП. — 1842. — Ч. 33. — 662 с.

20. ЖМНП. — 1841. — Ч. 29. — 756 с.

21. ЖМНП. — 1841. — Ч. 30. — 738 с.

22. ЖМНП. — 1842. — Ч. 35. — 737 с.

23. ЖМНП. — 1843. — Ч. 37. — 525 с.

24. ЖМНП. — 1843. — Ч. 39. — 781 с.

25. ЖМНП. — 1843. — Ч. 40. — 889 с.

26. ЖМНП. — 1845. — Ч. 46. — 901 с.

27. ЖМНП. — 1846. — Ч. 50. — 831 с.

28. ЖМНП. — 1845. — Ч. 45. — 818 с.

29. ЖМНП. — 1845. — Ч. 48. — 725 с.

30. ЖМНП. — 1846. — Ч. 52. — 785 с.

31. ЖМНП. — 1848. — Ч. 58. — 964 с.

32. ЖМНП. — 1847. — Ч. 53. — 830 с.

33. ЖМНП. — 1847. — Ч. 54. — 994 с.

34. ЖМНП. — 1847. — Ч. 55. — 874 с.

35. ЖМНП. — 1849. — Ч. 63. — 982 с.

36. ЖМНП. — 1848. — Ч. 57. — 949 с.

37. ЖМНП. — 1848. — Ч. 59. — 998 с.

38. ЖМНП. — 1848. — Ч. 60. — 782 с.

39. ЖМНП. — 1835. — Ч. 6. — 519 с.

40. ЖМНП. — 1837. — Ч. 14. — 759 с.

41. ЖМНП. — 1840. — Ч. 26. — 691 с.

42. ЖМНП. — 1849. — Ч. 62. — 968 с.

43. ЖМНП. — 1844. — Ч. 42. — 993 с.

44. ЖМНП. — 1842. — Ч. 36. — 710 с.

45. ЖМНП. — 1838. — Ч. 18. — 957 с.

46. ЖМНП. — 1843. — Ч. 38. — 765 с.

47. ЖМНП. — 1834. — Ч. 4. — 652 с.

48. ЖМНП. — 1834. — Ч. 2. — 698 с.

49. ЖМНП. — 1849. — Ч. 61. — 1208 с.

Гончарова Н.А. Вклад дворянства южноукраинских губерний в развитие образования в Российской империи в 30-40-х гг. XIX в. — Статья.

Аннотация. Статья посвящена исследованию места и значения благотворительной деятельности представителей дворянского сословия Юга Украины в развитии системы образования в регионе. На основе анализа значительного массива фактических данных периодических изданий того времени освещаются основные формы и направления дворянских инициатив в этой области в первой половине XIX в.

Ключевые слова: дворяне, южноукраинские губернии, образование, почетный попечитель, пожертвование, гимназия, училище.

Goncharova N.A. The Contribution of the Nobility Southern Provinces in the Development of Education in the Russian Empire in the 30's and 40's of the XIXth century. — The Article.

Summary. The article is devoted to research the place and importance of charitable activities of the representatives of aristocratic stratum of Southern Ukraine in the development of education in the region. By analyzing a large amount of evidence of the contemporary periodicals covers the basic forms and directions of noble initiatives in this area in the first half of the XIXth century.

Keywords: noblemen, southern provinces, education, Trustee Emeritus, donation, grammar school, secondary school.